

Salih Tur, Arap Mitolojisi, Ankara: Gece Yayınları, 2021, 323 p/s.
ISBN: 978625807506-9

Halil İbrahim OĞUR*

* Arş. Gör., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye.

E-mail: halilibrahimogur@harran.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-5651-0101>

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:

Halil İbrahim OĞUR,
Arş. Gör., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye.

Submission/Başvuru:

25 Ağustos/August 2022

Acceptance /Kabul:

22 Ekim/October 2022

Citation Atfı/:

OĞUR, Halil İbrahim, "Salih Tur, Arap Mitolojisi, Ankara: Gece Yayınları, 2021, 323 p/s. ISBN: 978625807506-9." Istanbul Journal of Arabic Studies (ISTANBULJAS) 5, no. 2 (2022): 213-217.

Mitler, kâinatın oluşumu ve insanoğlunun bu oluşum içerisindeki varoluş serüveni ile kâinatı kontrol eden sıra dışı güçler hakkında tarih öncesi karanlık dönemden bilgi veren önemli anlatılardır. Aynı zamanda mitler, geçmişten günümüze tarih sahnesinde varlığını sürdürögelmiş veya yok olmuş farklı ulusların medeniyetlerini, inanç yapılarını, dini ritüellerini, siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerini de yansıtmaktadır. Arap dünyasında mitoloji ile ilgili bilimsel çalışmalar Batılı ülkelere özellikle Yunanlara kıyasla oldukça geç kabul edilen bir dönemde 19. yy. sonlarına doğru başlamıştır. Basra Körfezi, Suudi Arabistan, Yemen ve Suriye’de yapılan arkeolojik çalışmalarda Kinde Kabilesi, Nebatlılar, Lihyânî Kavmi ve Kur’ân-ı Kerîm’de bahsi geçen Semûd Kavmi’ne ait Arap tarihine, eski Arap kültürüne ve Arap mitolojisine ışık tutacak birçok kitabe bulunmuştur. Arap mitolojisine ait unsurların sanat ve edebiyatta kullanımı, Batı edebiyatının bir yansıması olarak 19. yy.’da ilk önce neo-klasik şairlerin şiirlerinde daha sonra roman ve tiyatrodaki başlamıştır. Arap mitolojisine ait unsurların anlatım tekniği bakımından Batı edebiyatındaki benzer tarzda kullanılmaya başlanması, Arap edebiyatçılarındaki mitlere karşı büyük ilgi ve merak uyandırmıştır. Yazar Salih Tur’un ifadesine göre;

“Arap edebiyatında mitolojilere karşı büyük bir ilgi ve merak uyanınca bu defa eserlerinde kullanmış oldukları Yunan ve Romalılara ait olduğu iddia edilen mitlerin çoğunun Akdeniz, Mısır ve Mezopotamya bölgesine ait olduğunu keşfetmişlerdir. Durum böyle olunca millî bir anlayıştan hareketle üzerinde yaşamış oldukları toprakların uygarlıkların mitlerine büyük bir yönelim ve araştırma başlatmışlardır.”

Arap ulusuna ait mitolojik unsurları, bu unsurların kaynaklarını ve meydana gelmesine etken olayları, mitleştirilen şahıs, mekan, varlık ve bunlarla ilgili anlatıları, İslam dininin Arap mitolojisine olumlu ve olumsuz etkilerini, Arap ulusuna ait mitlerin yine Arap yazar ve şairlerin eserlerine yansımaları örnekleriyle ortaya koyan yazar alana derinlik kazandırmıştır. Ülkemizde Arap mitolojisi üzerine yapılan bu çalışma ile kültürel coğrafyamızın önemli bir parçası olan Arap ulusunun İslam öncesi ve sonrası mitolojileri, başta edebiyat, teoloji ve arkeoloji araştırmacıları olmak üzere her kesimden okuyucunun beğenisine sunulmuştur.

Arap mitolojisi alanında kaynak eser niteliği taşıyan çalışma; önsöz, giriş ve on altı ana bölüm ile sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Yazar, kitabın önsözünde Arap mitolojisinin tarihi süreci, oluşumu ve çalışmada karşılaşılan zorluklar hakkında kısaca bilgi vermiştir. Giriş bölümünde “mitoloji” terimini etimolojik olarak incelemiş, Batı literatüründeki tanımlamalarına yer vermiş ve Arap literatüründe “mitoloji” kelimesine karşılık kullanılan “ustûra/esâtîr” kavramlarına değinmiştir. Yazar, okuyucunun mitoloji bilimini daha iyi kavrayabilmesi için mitolojinin ortaya çıkış teorileri, mitoloji türleri ve mitoloji ile edebiyat, hurafe, masal, sembol, din/ritüel arasındaki ilişki hakkında kapsamlı bilgi vermiş ve mitoloji coğrafyasına değinmiştir.

Birinci bölümde yazar İslam öncesi ve sonrası Arapların, Arap Yarımadası’nda yaşamış uluslarla siyasi, askeri, ekonomik, dini alanlardaki ilişkileri ve kültürel etkileşimleri konusunda bilgi vermiştir. Yazara göre Araplar, İslam öncesi dönemde bölgede yaşamış Sümerler, Akadlar, Fenikeliler, İbraniler ve Asurların yanı sıra civar bölgelerinde nüfuz sahibi olmuş ve büyük imparatorluklar kurmuş Mısırlılar, Yunanlar, Romalılar, Bizanslılar ve Perslerle de yakın ilişki içinde olmuşlardır. Bu ilişkilerin Arapların düşünce yapılarında, dini inançlarında ve mitolojilerinde meydana getirdiği değişimleri çeşitli tarihi olaylarla örneklendirerek ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Cahiliye Araplarının dini inanışlarını ayrı bir başlık altında anlatan yazar, İslam öncesi Arapların tek bir inanç sistemine bağlı olmayıp Yahudilik, Hristiyanlık, Mecusilik, Putperestlik, Sabîlik gibi çok farklı dini inanışlara sahip olmalarının Arap mitolojisinin şekillenmesinde rol oynayan önemli bir faktör olduğu görüşünü ortaya koymuştur.

İslam’ın doğuşu Araplarda büyük bir düşünce devrimi yaratmış ve bu devrim, İslam düşünce ve öğretileriyle ters düşen veya bağdaşmayan Cahiliye dönemi

Araplarının gelenek ve göreneklerini, düşünce ve inanışlarını yasaklamış ve bu döneme ait birçok bilgi ve haberin unutulmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar arasında cereyan eden siyasi çekişmelerin çetin ve kanlı savaflara evrilmesi geçmiş döneme ait birçok bilgi ve haberin unutulmasına neden olmuştur. Ancak bütün bu değişim ve üzücü olaylar İslam'ın doğuşundan sonra Arap mitolojisini besleyen yeni kaynakların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yazar bu kaynakları; Kur'ân-ı Kerîm tefsirleri, hadis kaynakları, siyer ve meğâzî kitapları, kıssalar, dil ve edebiyat kaynakları, nesep ilmini içeren kaynaklar, şehir tarihlerini ele alan kaynaklar, genel tarih kaynakları, edebiyat ansiklopedileri ve sözlükler başlıkları altında incelemiştir. Yine bu bölümde yazar, özellikle modern Arap edebiyatında gerek şiir gerekse roman kaleme alan yazarların eserlerinde mitolojik unsurların kullanışları ile ilgili açıklayıcı bilgiler vermiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde yaratılış mitoslarını konu edinen yazar, başta evrenin yaratılışı ve sonra ilk yaratıklar olarak kabul edilen kalem, levh-i mahfuz, su, karanlık ve aydınlık, akıl, yakîn ağacı, Hz. Âdem ve Havva ile ilgili mitolojik bilgilere yer vermiştir. Dördüncü bölümde Tanrılar mitosunu ele alan yazar, putperest Arapların inançlarını anlatmış ve isimleri günümüze kadar ulaşan putların mahiyeti, nerede buldukları ve hangi kabileye ait oldukları konusunda bilgiler vermiştir. Bir sonraki bölümde de Cahiliye Dönemi Araplarının kutsal kabul ettikleri putlara adadıkları ve kestikleri kurbanlarla ilgili dini ritüelleri ele almıştır.

Altıncı bölümde hem Cahiliye Dönemi'nde hem İslami Dönem'de hem de sonraki dönemlerde çeşitli münasebetlerle farklı olaylarda kahramanlık gösteren ve sonra da isimleri Araplar tarafından efsaneleştirilen 'Antare b. Şeddâd, Ebû Zeyd el-Hilâlî, ez-Zîr Sâlim ve Abdurrahmân ed-Dâhil gibi halk kahramanlarının yanı sıra Arap folklorunda yer alan Sinbâd ve 'Alâuddîn gibi mitolojik kahramanlarla ilgili olay ve hikayeler aktarılmıştır.

Yıldızlar mitosu başlığı altında Arapların Güneş, Ay, Süreyya, Şira, Zühre gibi gezegen ve yıldızlarla ilgili dini inanışlarını ve Arap çöl yaşamında oynadıkları rollerle ilgili bilgiler sunmuştur. Hayvanlar mitosunu farklı başlık altında ele alan yazar, Hz. Adem'den günümüze kadar Araplar arasında dini bakımdan bir ibadet objesi olarak görülen ve kutsal kabul edilen Hz. Adem'in horozu, arşın horozu, at, burak, ceylan, kırlangıç, meleklerin kanatlı atları gibi çeşitli hayvanların mitolojik anlamları üzerinde durmuştur.

Araplar tarafından kutsal kabul edilen Gumdân tapınağı, Necran hurma ağacı, Riyâm tapınağı, Uzza hurmalığı gibi kutsal mekân mitoslarına ayrı bir bölüm açan

yazar, bu kutsal mekanların buldukları yerler ve ait oldukları kabileler ve bu mekanlardaki dini ritüeller hakkında bilgilere yer vermiştir.

Eserin onuncu bölümünde tabiatüstü varlıklar mitosunu işlenmiştir. Bu mitosların başında cinler gelmektedir. Cinler, Cahiliye Dönemi Arap düşüncesinde büyük yer edinmiş ve bu düşünce İslami Dönem'de de devam etmiştir. Bu durum Arapların cinlere olan inançlarının ne kadar derin ve etkili olduğunu göstermektedir. Çünkü onlara göre cinler, tabiatı harekete geçirip yönlendirebilen tanrılardan sonraki en güçlü varlıklardır. Yazar burada; d Gül, İfrit, Su'lûva gibi cin türleri, mahiyetleri, binekleri, insanlarla olan münasebetleri ve özellikle şairlerle olan ilişkileri ve meskenleri hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır.

On birinci bölümde yazar, oldukça ibtidaî bir düşünceye sahip ve çöl yaşamı süren Cahiliye Araplarının sahip olduğu hayali efsaneler mitosunu ele almıştır. Örneğin yılan veya akrep tarafından ısırılan kişinin iyileşmesi için boynuna çingirak takılması, hamile bir kadının bebeğinin yaşaması için soylu birinin kanına basması, aklını yitirmiş birisinin iyileşmesi için insan veya hayvan pisliğinin asılması, nazar için çocukların boynuna tilki veya kedi dişinin asılması gibi birçok gelenek ve batıl inanışa yer vermiştir.

Cahiliye Araplarında yaygın olan kehanet ve kahinler olgusu ayrı bir başlık altında işlenmiş ve arafet, iyâfe, kıyâfe, rukye, ezlâm, meyser gibi kehanet türleri ile Şikk, Ebû Zu'eyb el-Huzelî, Tarîfe, 'Ufeyrâ, Zarkâ'u'l-Yemâme gibi o dönemde Arapların önde gelen kahinleri ve kehanetleri hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin on üçüncü bölümünde doğanın ölümünden sonra dirilerek hayat bulmasını sembolize eden Adonis, Baal, İştâr, Temmûz, Anka gibi verimlilik mitleri ve bunlara yüklenen mitolojik ve sembolik anlamlar kaleme alınmıştır.

Yazar on dördüncü bölümde şahıslar mitosunu konu edinmiştir. Bu bölümde Arap edebiyat tarihinde önemli bir yer edinmiş ve efsaneleştirilmiş olan Hâtimu't-Tâ'î, Cerîr, Ferazdak, el-Hansâ gibi şairleri ele almış ve bu şahsiyetlerin Arap şiirinde sembolize ettiği anlam ve çağrışımları çeşitli örneklerle açıklamıştır. Yine bu bölümde yazar, şiirlerde mitolojik bir figür hüviyeti kazandığını düşündüğü halife ve yöneticilere yer vermiştir.

Ashâbu'l-Kehf, Hâbil ve Kâbil, Hârût ve Mârût, Samson, Yeşu gibi kutsal kitap ve kaynaklarda geçen ve mitolojik unsurlar içeren kıssalar ve şahsiyetler dini mitoslar başlığı altında işlenmiştir. Yazar son bölümde on beş başlık altında tasnif ettiği bölümlere girmeyen Arapların ölü gömme geleneği, Babil'in Asma Bahçeleri, Mihiyâr, Şehrazad, Şehriyâr gibi farklı mitolojik unsurlara değinmiştir.

Sonuç olarak yazara göre Arap mitolojisi, Asurlar, Sümerler, Akkadlar, Babiller, Fenikeliler, Farslar, İbraniler, Mısırlılar gibi Arap Yarımadası'nda farklı medeniyetler kurmuş, ticarî, askerî ve siyasî ilişkiler içerisinde bulunmuş ulusların kültürlerinden etkilenmiştir. Bu etki sadece bu coğrafya ile sınırlı kalmamış Suriye, Mısır, Filistin gibi bölgelerde nüfuz sahibi olmuş Bizanslılar, Romalılar ve Yunanlara kadar uzanmıştır. Bu da Arap mitolojisinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Örneğin yazara göre Araplardaki putperestlik inancı Romalılardan Araplara geçmiştir. Arapların Hubel olarak isimlendirdikleri ve Mekke'de kendilerine tanrı edindikleri put, Romalıların egemenliği altında olan Suriye bölgesinden getirilmiştir. Ancak bu putların isimleri ulustan ulusa farklılık göstermektedir. Ana tanrıça kabul edilen, bolluk ve bereketi simgeleyen Kibele, Yunanlarda Artemis, Romalılarda Diana, Sümerlerde İnanna/İştâr, Suriye, Lübnan ve Filistin'de Adonis, Mısırlılarda ise Maat olarak bilinmektedir. İslam dininin Arap kültür ve düşüncesinde büyük devrim meydana getirdiğini ifade eden yazar, Cahiliye Dönemi Araplarının sahip oldukları inanç, hikâye, hurafe, düşünce, gelenek ve göreneklerinin İslam düşüncesiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle terk edildiğini veya kasıtlı olarak unutturulmaya çalışıldığını vurgulamaktadır.